

stroyed embossed signs", in order to establish (detect, restore, etc.) numbers and other embossed signs on metal products. There was determined an approximate list of the most commonly studied objects - samples of weapons (firearms and cold weapons), its parts, components and units of retroautomechanics, and other products and structures. Attention is drawn to imperfections of the existing system of classification of products and historical value objects, and accordingly, the procedure of compliance of certain conditions and priority measures during some expert manipulations and sending similar objects for research or their storage has not been normalized. There is also pointed out the main type of damages which are mostly on metal surfaces of products that can potentially be of historical value. There are given the characteristics of nature of metal corrosion, its factors are considered and physico-chemical processes that occur during it are analyzed. There are considered step-by-step stages of the application of research methods and means of detection (restoration) of marking symbols in the form of embossed signs on metal products surfaces. At one of the stages the process of laboratory tests is described in detail, using the means for cleaning metal products from derivatives of corrosive changes which showed good results, taking into account their availability and cheapness.

Keywords: trasological expertise, object, product, marking, embossed signs, metal surface, corrosion, tooling, substance, solution.

DOI: 10.33766/2524-0323.98.251-261
УДК: 353.98(477)

Чаплинський К. О., доктор юридичних наук, професор завідувач кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)
e-mail: chaplinski@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9922-3743>

ОРГАНІЗАЦІЯ І ТАКТИКА ДОПИТУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття присвячена визначенню актуальних проблемних питань організації і тактики проведення допиту під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері туристичної діяльності з урахуванням сучасних потреб слідчої практики. Допит визначається як одна з найбільш складних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на отримання інформації з особистісних джерел. Наголошено на постійному оновленні тактики проведення допиту учасників кримінального процесу (підозрюваного, свідка, потерпілого). Розкрито поняття й сутність тактики допиту та види тактичних прийомів, що найчастіше застосовуються під час допитів підозрюваних у кримінальних провадженнях у сфері туризму. Доведено, що допит підозрюваних переважно відбувається в конфліктних ситуаціях. Особливу увагу приділено основним складовим елементам підготовки до проведення допиту підозрюваного. Наголошено на тому, що предметом допиту, зазвичай, є питання, які належать до сфери ведення туристичної діяльності, тому доречно перед проведенням допиту вивчити нормативні документи, що регламенту-

© Чаплинський К. О., 2022

ють ці відносини, отримати консультацію в незалежних суб'єктів туристичної діяльності щодо правильності ведення такого бізнесу та ймовірних порушень, з'ясувати, чим ці порушення можуть бути зумовлені. На підставі узагальнення правоохоронної практики запропоновано розширений перелік обставин, які підлягають встановленню на етапі підготовки до проведення допиту підозрюваного.

Окреслено тактичні помилки та прорахунки, які допускаються працівниками слідчих підрозділів поліції під час проведення допиту. Запропоновано практичні рекомендації щодо найбільш ефективної організації і тактики проведення допиту в кримінальних провадженнях у сфері туризму.

Ключові слова: кримінальні правопорушення, туризм, туристична діяльність, тактика, тактичний прийом, допит, свідок, потерпілий, підозрюваний, протидія розслідуванню, слідчі (розшукові) дії, процесуальні дії.

Постановка проблеми. Туристична діяльність є одним з основних напрямків розвитку національної культури і економіки України. За останнє десятиріччя ця сфера діяльності (галузь) набирає значних обертів і привертає значні інвестиційні надходження з боку фізичних та юридичних осіб. Розвиток власної туристичної інфраструктури та зростання туристичного потенціалу, а також вихід України на міжнародну *туристичну арену одночасно зумовили високу конкуренцію серед суб'єктів туристичної діяльності, які на шляху до отримання надприбутків стали діяти всупереч закону*. Одночасно з цивільно-правовими відносинами, що врегульовані низкою нормативно-правових актів, відбувалися різноманітні злочинні дії. Слідчий практиці відома достатня кількість кримінальних правопорушень, пов'язаних із туристичною діяльністю. Серед таких домінують шахрайства та злочинні дії у сфері підприємництва, конкурентних відносин та іншої діяльності суб'єктів туристичної галузі, пов'язаної зі створенням умов для безперешкодного ведення бізнесу та отримання надприбутків. Останнім часом злочинні дії нерідко здійснюються під прикриттям туризму або внаслідок функціонування туристичної діяльності. Особи, які маскуються під туристів, через митний кордон України переміщують культурні цінності, отруйні, сильнодіючі, вибухові речовини, зброю або боеприпаси, наркотичні засоби, психотропні речовини або фальсифіковані лікарські засоби. Під прикриттям туристичної діяльності громадян усе частіше залучають до трудової або сексуальної експлуатації [1, с. 20].

Така прибуткова діяльність привертає значну увагу і лідерів кримінальних угруповань, які, маючи корумповані зв'язки в правоохоронних органах, органах державної влади й управління, реалізують новітні злочинні схеми в туристичному бізнесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні питання організації і тактики проведення допиту учасників кримінального процесу (підозрюваного, свідка, потерпілого) досить ґрунтовно окреслено в наукових розробках низки вчених: В. П. Бахіна, Р. С. Белкіна, В. К. Весельського, В. О. Коновалової, В. С. Кузьмічова, М. І. Порубова, В. Г. Лукашевича, Є. Д. Лук'янчикова, М. В. Салтєвського, Р. Л. Степанюка, В. В. Тищенко, С. С. Чернявського, В. Ю. Шепітька, М. П. Яблокова та ін. Проте, тактика допиту в кримінальних провадженнях за фактами кримінальних правопорушень у сфері туристичної діяльності майже не розроблялася.

Певні наукові дослідження проводили Ю. В. Венгерова, Г. В. Захарова, Т. О. Калюга, А. І. Нестерова, О. А. Клименко, Н. В. Павлова, М. В. Рібун, однак на сьогодні залишається низка складних дискусійних питань щодо проведення допитів різної категорії осіб при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері туристичної діяльності.

Формулювання цілей. Метою статті є висвітлення актуальних питань організації і тактики проведення допиту при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері туристичної діяльності з урахуванням сучасних потреб слідчої практики та надання дієвих практичних рекомендацій щодо найбільш ефективної організації і тактики проведення цієї процесуальної дії.

Виклад основного матеріалу. Туристична сфера в Україні за 30 років Незалежності набула значних масштабів. Ця галузь стала найбільш перспективною та високодохідною поряд з іншими в економіці держави. Утім, в умовах Євроінтеграційних процесів, що відбуваються в Україні, сфера туризму перебуває в стані динамічних змін.

Можна погодитися з думкою Г. В. Захарової, що висока прибутковість туристичного бізнесу в Україні є спонукальною основою для масових зловживань та обернення чужих коштів на власний рахунок недобросовісними суб'єктами туристичної діяльності. Користуючись значним попитом населення на отримання туристичних турів і різноманітних туристичних послуг, використовуючи недостатню обізнаність громадян у цій сфері, злочинці ошукують громадян, які виявили бажання отримати певні послуги у сфері туризму, тим самим завдаючи останнім значної як майнової, так і моральної шкоди [2, с. 23]. Більшість протиправних дій здійснюється в кіберпросторі. На думку Н. В. Павлової і А. Є. Фоменка, розслідування шахрайств з фінансовими ресурсами в кіберпросторі вимагає глибоких специфічних знань від суб'єктів розслідування, які, на жаль, не можуть бути ними здобуті з різних причин, наприклад, застарілістю науково-практичної підготовки і техніки. Це значно ускладнює попередження і протидію незаконним діям та дозволяє їм існувати протягом тривалого періоду часу [14, с. 142].

Серед усіх кримінальних правопорушень, що здійснюються у сфері туризму, значне місце посідають шахрайства. Так, за офіційними статистичними даними Офісу Генерального прокуратура України, у 2014 р. обліковано 41 814 фактів шахрайства, у 2015 р. – 45 653, у 2016 р. – 45 764, у 2017 р. – 36 650, у 2018 р. – 33 136, у 2019 р. – 32 156, у 2020 р. – 26 595, у 2021 р. – 33 537.

Проте, оцінити реальні масштаби шахрайських проявів досить складно через високу латентність й тонку межу між цивільно-правовими та кримінально-правовими відносинами. Зважаючи на це, першочерговим завданням правоохоронних органів є ефективне застосування криміналістичних засобів, прийомів і методів боротьби з такими шахрайствами, а також визначення чіткої організації і тактики проведення комплексу слідчих (розшукових) дій, НСРД, оперативно-розшукових заходів та інших організаційних заходів під час їх розслідування [2, с. 24].

На підставі аналізу кримінальних проваджень за фактами протиправних дій у сфері туристичної діяльності, можна дійти висновку, що переважна кількість до-

питів відбувається за конфліктної ситуації, зокрема: підозрювані відмовляються давати будь-які показання або надають неправдиві свідчення – 95 %; висувають неправдиві алібі, які перевірити слідчому досить складно – 38 %; впливають на сумлінних учасників кримінального процесу, особливо членів злочинного угруповання, які погодились співпрацювати зі слідчим – 72 %; постійно змінюють свої показання – 69 %; намагаються приховати межі поінформованості та вступають у «діалог» зі слідчим з метою визначення наявних у нього доказів – 81 % та ін. Зважаючи на це, допит при розслідуванні злочинів у сфері туризму супроводжується певними складнощами, які пов'язані насамперед необхідністю володіння орієнтуючою інформацією щодо злочинної події, а також нормативного регулювання туристичної діяльності. З огляду на це, слідчому необхідно досить ретельно готуватися до допиту в таких провадженнях. Зокрема, вивченню підлягають не тільки матеріали кримінального провадження, а й нормативні акти та спеціальна література.

Під час підготовки до допиту слідчий повинен вирішити питання щодо залучення спеціаліста. Це пов'язано з тим, що процедура укладання угод у сфері туристичної діяльності, а також функціонування підприємств туристичного обслуговування має певну специфіку. Своєчасне виявлення можливих протиправних дій або певних порушень у їхній роботі можливе лише завдяки спеціалісту. Його залучення дозволить слідчому правильно визначити механізм здійснення протиправних дій, а також предмет допиту і сформулювати коло запитань, які підлягають з'ясуванню.

На думку Ю. В. Венгерової, формулювання важливих запитань під час підготовки до допиту, з'ясування різноманітних деталей, а також прогнозування можливої поведінки учасників кримінального процесу з обранням шляхів реагування на кожний з випадків, сприятиме якісному його проведенню та запобіганню можливій протидії розслідуванню.

З усього обсягу зібраних відомостей щодо злочинної події потрібно відібрати ті, що відносяться до предмету допиту. Їх необхідно правильно оцінити та найбільш повно використати під час допиту. На підставі визначеного предмету допиту слідчий формулює запитання для допитуваного та обирає систему тактичних прийомів (комбінацій).

Під час допиту слідчому необхідно враховувати й характеристику особи потерпілого. Потерпілими від протиправних дій у сфері туристичної діяльності можуть бути не лише громадяни України, але й громадяни інших держав – іноземці, які тимчасово, у межах визначених угод з надання туристичних послуг, перебувають на території нашої держави для отримання вказаного туристичного продукту, але, ставши жертвами шахрайських схем, так і не отримали обіцяні їм туристичні послуги» [3, с. 135].

За такої ситуації виникає необхідність вчасно залучити до процесуальної дії перекладача, який володіє мовою кримінального судочинства і може довести громадянину іншої держави основні положення українського законодавства під час проведення допиту.

Зважаючи на це, цілком можна погодитися з думкою Т. М. Біденчук і Н.В. Павлової, що підготовчі заходи до проведення допиту є особливо важливими, оскільки повторний допит іноземців є досить ускладненим. Це пов'язано з обмеженим часом перебування іноземця на території України. Якщо допитуваним є представник консульської або дипломатичної установи, то його повторний допит через особливий правовий статус може проводитися в разі виняткових обставин. Проте окреслені правові статуси особи іноземця залежать від певних видів ратифікованих Україною міжнародних правових актів, що обов'язково необхідно враховувати під час проведення з потерпілими іноземцями окремих процесуальних дій, у тому числі й допиту [4, с. 95].

Важливе значення має і визначення послідовності проведення допитів у разі викриття кримінального угруповання, що здійснює тривалу злочинну діяльність у туристичній сфері. Складність цього завдання полягає в латентності взаємовідносин між членами злочинного об'єднання, чим і пояснюються численні помилки у визначенні дійсного статусу затриманих [13, с. 107]. Характер таких відносин надає можливість слідчому виділити лідерів угруповання (організаторів конкретних кримінальних правопорушень) серед інших активних членів групи та простих виконавців. Слідчий повинен одержати повну інформацію про кількість злочинців, про дії й функції кожного під час учинення протиправних дій. З огляду на те, слідчий має враховувати оперативну інформацію про лідера і членів злочинного групування (склад злочинної групи) та вчинені ними кримінальні правопорушення, що дозволяє завчасно визначати лінію поведінки злочинців на досудовому слідстві, мотиви й способи вчинення протиправних дій, відношення до тих чи інших доказів та запобігати домовленостям між собою та свідками (потерпілими). Таку інформацію можна використовувати для висунення слідчих версій або вибору низки тактичних прийомів допиту. Але інформація, яка отримана оперативним шляхом, у випадку використання в кримінальному процесі, обов'язково повинна містити відомості про джерело, з якого вона була отримана, для подальшої її перевірки [5, с. 108].

Під час опитування працівників органів прокуратури та слідчих підрозділів Національної поліції встановлено, що до найбільш розповсюджених тактичних прийомів, які використовуються у правоохоронній практиці з розслідування кримінальних правопорушень у сфері туристичної діяльності, вони відносять: встановлення психологічного контакту – 100 %; викладання показань у формі вільної розповіді – 95 %; постановку запитань – 100 %; створення напруги – 51 %; використання різних темпів допиту – 27 %; спостереження за поведінкою допитуваного – 48 %; пред'явлення доказів – 94 %; використання фактору раптовості – 73 %; актуалізацію забутого у пам'яті допитуваних – 41 %; створення уявлення про інформованість слідчого – 85 %; розповідь слідчим версій про учинений злочин – 12 %; приховування меж інформованості слідчого – 67 %; використання конфліктів у злочинному угрупованні – 92 %; застосування науково-технічних засобів – 33 %.

Проте, за даними вивчення правоохоронної практики, можна констатувати, що більшість слідчих (67 %), не застосовують весь спектр тактичних прийомів (їхніх комбінацій), що напрацьовані слідчою практикою та рекомендовані криміналістикою.

Встановлення психологічного контакту із допитуваним вимагає від слідчого знань його психології та врахування індивідуально-психологічних якостей, психічного стану в момент проведення допитів, життєвого і злочинного досвіду та інших обставин, що його характеризують. Психологічний контакт завжди має двосторонній характер. Його встановлення і підтримання залежить як від слідчого, так і від допитуваного, хоча ініціатива повинна належати слідчому [5, с. 123].

Під час допиту необхідно спостерігати за поведінкою допитуваного та його психофізіологічними реакціями. Таке спостереження дозволяє виявити неправду або невідповідність у його показаннях. Ці зовнішні прояви не мають доказового значення, а являють собою орієнтуючу інформацію, яку можна використовувати для розробки прийомів допиту.

Враховуючи тривалість протиправної діяльності у сфері туризму, окремі епізоди кримінальних правопорушень «нашаровуються» в пам'яті допитуваного один на інший. Звідси досить складно повністю відтворити картину злочинної події за кожним епізодом окремо. Зважаючи на це, виникає необхідність актуалізації забутого в пам'яті допитуваних.

Якщо потерпілий або свідок забувають певні факти щодо події злочину, необхідно використовувати такі тактичні прийоми допиту: постановка нагадуючих запитань; демонстрація речових доказів та іншої матеріалізованої інформації; оголошення показань інших осіб, допит на місці події та ін. Наприклад, якщо потерпілий не пам'ятає назви туристичного агентства, що було розміщено на вивісці офісу до того моменту, як агентство зникло, можна йому показати фотографії, запропонувати ще раз переглянути зміст документів, які ним підписувалися. Потерпілий може не пам'ятати адреси туристичного агентства, але заявляє, що може показати, де воно знаходиться. За таких обставин можна виїхати з потерпілим на місце [6, с. 20].

Створення уявлення про інформованість слідчого залишається основним тактичним прийомом за наявності доказів, які мають істотні прогалини в момент допиту. Таке враження у підозрюваного створюється шляхом демонстрації інформованості слідчого про певні епізоди протиправної діяльності, зв'язки і способи його життя, причини відмови свідків (потерпілих) від давання показань, пред'явлення доказів, оголошення показань інших членів групи. Акцентування уваги на перших неправдивих відомостях, повідомлених підозрюваним, створює у них враження про те, що слідчий має досить повну інформацію про злочинну діяльність у туристичній сфері.

Серед усіх учасників кримінального процесу потерпілі є більш за всіх зацікавленими у встановленні об'єктивної істини і притягненні винних до відповідальності. На думку Р. С. Белкіна, потерпілий відрізняється від інших учасників процесу тим, що злочином було порушено його права та охоронювані законом інте-

реси, тому він і зацікавлений у результатах справи. Ця зацікавленість, а також можливість помилкового сприйняття фактів, унаслідок обстановки події та небезпеки, якій він міг піддаватися, повинна бути врахована при допиті та оцінці його показань [7, 8, 11]. Можна погодитися з Ю. В. Венгеровою, що іноді особи, які вважають себе потерпілими, можуть приховувати деякі факти, що ставлять під сумнів сумлінність їхніх дій. У 14 % випадках, особи, які заявляють про вчинення відносно них протиправних дій у сфері туризму, самі можуть мати причетність до них. Причому, 10 % осіб помилково вважають, що відносно них здійснені злочинні дії. Близько 4 % осіб навмисно подають заяву про вчинення щодо них злочину для притягнення до відповідальності конкурентів у туристичній діяльності або з метою помсти. Такі ситуації здебільшого мають місце при оформленні віз, страховок, коли потерпілі навмисно імітують страховий випадок з метою отримання страхових виплат. Також існують інциденти, коли через недбалість осіб, які відповідають за безпеку в туристичному бізнесі, виникають випадки травматизму, масових отруєнь, інші події, що мають тяжкі наслідки для туристів. Крім того, іноді туристи звинувачують суб'єктів туристичної діяльності тоді, коли й самі можуть спровокувати такі події.

Зважаючи на це, під час допиту потерпілих слідчому слід критично ставитися до їхніх показань і зіставляти з іншими доказами, що наявні в кримінальному провадженні.

Під час допиту підозрюваних доцільно застосовувати технічні засоби, що створюють сприятливі умови для одержання доказової інформації і дозволять фіксувати не тільки показання, але й «психологічний клімат», у якому вони були отримані, а також психологічно вплинуть на злочинців [9, 10]. Указаний тактичний прийом доцільно застосовувати під час проведення тривалих за часом допитів, розслідування складних багатоепізодних кримінальних проваджень, допитів членів злочинних угруповань (їхніх лідерів), незалежно від статусу особи в складі кримінального угруповання та ін.

Розглянуті тактичні прийоми допиту не повинні бути ізольованими один від одного. Майстерність й професіоналізм слідчого полягає в тому, що, використовуючи всі прийоми й засоби, він може правильно їх спланувати при підготовці до допитів, може варіювати ними під час допитів, відмовляючись від одних і переходячи до інших, з огляду на слідчу ситуацію котра склалася на певному етапі розслідування [5, с. 143].

Висновки. Допит у кримінальних провадженнях у сфері туризму є найбільш розповсюдженою слідчою (розшуковою) дією, за допомогою якої збирається інформація (орієнтуюча, доказова) про протиправну діяльність конкретних осіб (організованих груп). У цілому, організація розслідування кримінальних правопорушень у сфері туристичної діяльності вирізняється певними складнощами і має специфіку, які обумовлені певними обставинами, особою злочинця і потерпілого та механізмом учинення протиправних дій. Безумовно, головними серед усіх джерел доказів є показання учасників кримінального процесу, що набувають форми доказів лише в разі дотримання прав, свобод та законних інтересів осіб, які воло-

діють інформацією про особу злочинця, злочинну подію та правильного їх процесуального оформлення. Утім, під час проведення допитів підозрюваних (потерпілих, свідків) при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері туризму, працівники слідчих підрозділів нерідко стикаються із труднощами організаційного, процесуального й тактичного характеру. Зважаючи на це, без володіння слідчими інформацією щодо основних прийомів, методів та способів проведення допитів різної категорії осіб, а також специфіки кримінальних правопорушень вказаної категорії, забезпечити швидке й якісне розслідування досить складно. Подібна ситуація зумовлена тим, що за цих обставин досудове розслідування відбувається в умовах інформаційної невизначеності.

Показання членів організованих злочинних угруповань та їх лідерів є найбільш змістовним джерелом інформації. Вони особисто зацікавлені в результатах кримінального провадження. До початку вчинення протиправних дій дана категорія осіб домовляється не видавати один одного у випадку затримання, а тому заздалегідь підготовлена до методичного заперечення провини. У деяких випадках з перших допитів злочинці погоджуються на діалог зі слідчими, намагаючись таким завуальованим способом отримати інформацію про зміст показань допитаних раніше свідків, потерпілих або співучасників та заходи, що приймаються слідчим на початковому етапі розслідування.

Загальна поведінка цієї категорії осіб спрямована на зменшення своєї ролі в злочинній діяльності та приховання наявності злочинного угруповання й належності до нього. Вони впливають на стійкі позиції потерпілих та свідків, зволікають терміни досудового слідства, створюють перешкоди досудовому розслідуванню, тому допит указаних осіб та проведення одночасних допитів між ними є найвідповідальнішою слідчою (розшуковою) дією. Зважаючи на це, проведення допитів з такою категорією осіб багато в чому залежить від правильного та ефективного володіння й оперування слідчими тактичними прийомами і застосування їх у практиці розкриття та розслідування кримінальних правопорушень у сфері туристичної діяльності.

Використані джерела:

1. Венгерова Ю. В. Криміналістична характеристика та особливості розслідування злочинів у сфері туристичної діяльності : дис. на здобуття наук. ступ. доктора філософії за спец. 081 – Право / Дніпро, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2021. 265 с.

2. Захарова Г. В. Теоретичні засади методики розслідування шахрайства у сфері туризму, вчиненого організованою групою : дис. канд. юрид. наук.: 12.00.09. / Київ. Міжрегіональна академія управління персоналом, 2021. 263 с.

3. Калюга Т. О. Розслідування шахрайства у сфері надання туристичних послуг : дис. канд. юрид. наук.: 12.00.09. / Київ. Міжрегіональна академія управління персоналом, 2019. 240 с.

4. Біденчук Т. М., Павлова Н. В. Установлення психологічного контакту під час допиту громадянина іншої держави за участю перекладача. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. № 2-2. 2019. С. 94–96.

5. Чаплинський К. О. Тактика проведення окремих слідчих дій : монографія. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2006. 308 с.
6. Бахін В. П. Тактика допиту: навчальний посібник / Бахін В. П., Весельський В. К. Київ, НВТ «Правник». 1997. 64 с.
7. Белкин Р. С. Тактика следственных действий. М., Новый юрист, 1997. 176 с.
8. Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия / М., 2000. 333 с.
9. Коновалова В. Е. Версия: концепция и функции в судопроизводстве / Х.: Консум, 2000. 234 с.
10. Криміналістика: Підручник для студ. юрид. ВНЗ / Кол. авт. Глібко В. М., Дудніков А. Л., Журавель В. А. та ін. / За ред. В. Ю. Шепітька. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. 684 с.
11. Криміналістика: [підручник для вузів] / під ред. Р. С. Белкіна. М.: Видавництво НОРМА, 2000. 990 с.
12. Пчолкін В. Д. Поняття, сутність та завдання взаємодії оперативних підрозділів ОВС / В. М. Ечченко. Вісник Луганської академії внутрішніх справ. 2004. № 3. Ч. I. С. 109-121.
13. Kramarenko Yurii. Organized crime as a social system: characteristics and trends. *Philosophy, economics and law review*. Vol. 1. № 1. 2021. С. 104-117.
14. Pavlova Natalia, Reznik Oleg, Fomenko Andrii, Melnychenko Andrii, Prozorov Andrii. Features of the initial stage of investigating fraud with financial resources in cyberspace *Amazonia Investiga*. Vol. 10 – Issue 41 / May 2021. Pp. 141-150.

References:

1. Vengerova, U. V. (2021) Criminalisticheskaia shakhraystva ta osobennosti rozsliduvannya prestupleniy u sferi turistichekoy deyatelnosti. Dnipro, Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs. [in Ukrainian].
2. Zacharova, G. V. (2021) Teoreticilni zasady metodiki rozsliduvannya shakhra ystva u sferi turysmu, vchinenogo organizovanou grupou. Kyiv, Interregional Academy of Personnel Management. [in Ukrainian].
3. Kalyuga, T. O. (2019) Rozsliduvannya shakhraystva u sferi nadannya turysty chnykh posluh. *Candidate's thesis*. Kyiv, Interregional Academy of Personnel Management. [in Ukrainian].
4. Bidenchuk, T. M, Pavlova, N. V. (2019) Ustanovlennya psykholohichnoho konta ktu pid chas dopytu hromadyanyna inshoyi derzhavy za uchastyu perekladacha. *Jurnalul juridic national: teorie si practică - National legal journal: theory and practice*, 2-2, 94-96. [in Ukrainian].
5. Chaplinsky, K. O. (2006) Taktyka provedennya okremykh slidchykh diy Dnepro petrovsk : Dneprop. state University of Internal Affairs. [in Ukrainian].
6. Bakhin, V. P. (1997) Taktyka dopytu: navchal'ny posibnyk. Kyiv, SPT "Lawyer" [in Ukrainian].
7. Belkin, R. S. (1997) Taktyka sledstvennykh deystviy. Moskva, New Lawyer. [in Russian].
8. Belkin, R. S. (2000) Kryminalistychna entsyklopediya [Forensic encyclopedia] / M. [in Russian].
9. Konovalova, V. E. (2000) Versyya: kontseptsyya y funktsyy v sudoproyzvodstve [Version: concept and functions in court proceedings] / Kh. [in Ukrainian].
10. Kryminalistyka: Pidruchnyk dlya stud. yuryd. VNZ / Kol. avt. Hlibko V. M., Dudnikov A. L., Zhuravel' V. A. ta in. / Za red. V. Y. Shepit'ka (2001) [Forensics: A tex tbook for

students. jurid. University / Qty. aut. Glibko V. M., Dudnikov A. L., Zhuravel V. A. etc. / Ed. V. Y. Shepitka] Kyiv: In Yure Publishing House [in Ukrainian].

11. Kryminalistyka: [pidruchnyk dlya vuziv] (2000) [Forensics: [textbook for universities] / ed. R. S. Belkina. M.: NORMA Publishing House [in Ukrainian].

12. Pcholkin, V. D. (2004) Ponyattya, sutnist' ta zavdannya vzayemodiyi opera tyvnykh pidrozdiliv OVS [The concept, essence and tasks of interaction of operational units of the police / V. D. Pcholkin, V. M. Echkenko]. Bulletin of the Luhans'k Academy of Internal Affairs [in Ukrainian].

13. Kramarenko, Yu. (2021) Organized crime as a social system: characteristics and trends. *Philosophy, economics and law review*. Vol. 1, 1, 104-117. [in English].

14. Pavlova, N., Reznik, O., Fomenko, A., Melnychenko, A., Prozorov A. (2021) Features of the initial stage of investigating fraud with financial resources in cyberspace. *Amazonia Investiga*б Vol. 10 – Issue 41б 141-150. [in English].

Стаття надійшла до редакції 02.06.2022

Chaplynskiy K., Doctor of Science of Law, Professor, Head of the Department of criminalistics, forensic medicine and psychiatry of the Dnipropetrovs'k State University of Internal Affairs (Dnipro, Ukrainian)

ORGANIZATION I TACTICAL INTERROGATION IN THE INVESTIGATION OF CRIMINAL OFFENSES IN THE FIELD OF TOURIST ACTIVITY

It is emphasized that the investigation of crimes in the field of tourism has certain specifics due to the circumstances and mechanism of this crime. A special place among all other sources of evidence is occupied by testimony, which takes the form of evidence only in the case of observance of the rights, freedoms and legitimate interests of persons who have information about the event of a criminal offense and their proper procedural design. However, during interrogations in the investigation of crimes related to tourism, investigators often face difficulties of both procedural and organizational and tactical nature. The most significant problem is the lack of time for full preparation for the interrogation, with the study of legislation in the field of tourism, taking into account all the circumstances to be established and drawing up an interrogation plan. The use by investigators of the full range of tactics recommended by criminology and developed in practice is also not used to a sufficient extent. Investigators lack the time and technical ability to accompany the process of obtaining evidence by audio or video recording. For the most part, suspects withdraw their testimony after some time on the grounds that it was obtained as a result of psychological pressure or physical influence. While audio and video materials could help to refute these statements and prove the legitimacy of the actions of the person conducting the interrogation.

It is noted that when interrogating victims, witnesses, suspects in criminal proceedings related to tourism, the investigator should be critical of their testimony and compare them with other evidence. It is important for the investigator to establish whether the interrogated are in a business relationship with the head of a tourist or hotel-restaurant enterprise and what their nature is. This need is due to the prevalence of situations where persons who declare themselves as witnesses are involved in criminal

acts. Recommendations on the most effective organization and tactics of interrogation in proceedings of this category are given.

A number of concrete proposals and recommendations are presented, aimed at improving forensic provision of investigation of offenses. Specific scientific categories of the criminal process and forensic sciences have been specified.

Keywords: criminal offenses, tourism, tourist activity, interrogation, tactical reception, witness, victim, suspect. counteraction to investigation, investigative (search) actions.

DOI: 10.33766/2524-0323.98.261-270

УДК: 343.14

Шульженко А. В., доктор філософії, старший викладач кафедри правосуддя Сумського національного аграрного університету (м. Суми, Україна)

e-mail: assol.shulzhenko@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1272-9638>

ПРОБЛЕМИ ДОКАЗУВАННЯ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ У ЗЛОЧИНАХ ПРО ПОРУШЕННЯ ЗАКОНІВ І ЗВИЧАЇВ ВІЙНИ

Стаття присвячена проблемам доказування, що виникають під час розслідування злочинів про порушення законів і звичаїв війни, кількість яких на сьогодні становить понад десять тисяч. Особливої уваги заслуговує об'єктивна сторона статті 438 КК України, яка складається з кількох елементів. Складові об'єктивної сторони пов'язані з результатами дій та бездіяльності з різними категоріями потерпілих, у тому числі військовополоненими, цивільними особами та державою. Крім того, сама об'єктивна сторона визначається не пов'язаними між собою діями. До них належать жорстоке поводження, вбивства, вигнання, примусова праця, вилучення національного майна та використання заборонених засобів ведення війни. Тобто об'єктивна сторона стосується особи, її прав, свобод та окремо матеріальних цінностей держави. У кожному конкретному випадку для вивчення об'єктивної сторони, яка характеризується діянням і його наслідками, виникає потреба в певних спеціальних знаннях. Тому питання, пов'язані з дослідженням окремих елементів суб'єктивної сторони, вивчаються різними судовими експертами. Серед експертиз, які перевіряють наслідки для життя та здоров'я, слід назвати судово-медичну, експертизу трупів, статевого стану, різні види психологічних експертиз: психолого-психіатричну, медико-психологічну, Дослідження наслідків застосування заборонених бойових видів вибухових речовин експертизи. Розграбування національних цінностей пов'язане з оцінкою викрадених речей, яку проводять мистецтвознавці. Виникає питання про доцільність виділення конкретних статей за ознаками окремих елементів об'єктивної сторони з метою спрощення процесу доказування в цій категорії злочинів. У статті детально проаналізовані проблеми, що виникають при дослідженні кожного елемента об'єктивної сторони порушення законів і звичаїв війни, запропонували практичні шляхи їх вирішення.

Ключові слова: війна, докази, докази, об'єктивна сторона, судово-медична експертиза, тілесні ушкодження, умисне вбивство.